me nu kwalijk genomen, want het had geen negatieve veroordeeling mogen worden, zonder positief werk. Vrede zij alweer aan ds B., maar het is verder wat dwaas. Moet ieder een boek schrijven over een onderwerp, dat een ander naar meening van den eerste verkeerd behandelt? Dan kunnen we wel ophouden. Moet ieder met ds Berkhoff boeken wisselen, of anders tegen hem zwijgen? Maar ds B. zelf heeft nog nooit b.v. een boek geschreven over de vocalen van den hebreeuwschen bijbeltekst, en gaat toch prof. Aalders op de in Nederland snelst werkende manier veroordeelen. Ik wijs trouwens de manier, waarop ds B. mijn recensie verhaspelt, als onwaardig bedrijf terug, haal mijn schouders op over zijn qualificatie van mijn verhouding tegen prof. Aalders en dr Dijk in hun bestrijding van het chiliasme, en spreek, uit pure verachting, niet van ds B., maar wèl van wat ds B. daarover schrijft, verder niet meer met hem, maar over hem heen tot de lezers.

* * *

Want ik acht het optreden van ds Berkhoff een gevaar voor de gezonde ontwikkeling van het godsdienstig-kerkelijk leven in ons land.

Een gevaar, niet zoozeer nog door de algemeene tendenzen van zijn werk, als wel door de theologische onbevoegdheid, die er telkens in blijkt. Mag ik dat laatste niet zeggen, dan blijft mij slechts een nòg harder oordeel: dan wordt het volksmisleiding-met-open-oogen. Maar dat wil ik niet gelooven.

Hierin ligt dan ook de reden van mijn spreken over deze dingen. Het is mij niet te doen om ds B. onaangenaam te zijn, maar ik reken met het feit, dat zulk optreden kerk-onthindend werkt. Enkele welmeenende broeders, die achter hun schrijftafel vredeswoorden schrijven, moesten eerst eens kennis nemen van de funeste, kerk-en-politiek-ontbindende werking, welke van die algemeene klaag-infectie, waaraan ook ds B. ten prooi viel tegenover prof. Aalders, in bepaalde streken van het land uitgaat. Ik ben er zeker van, dat velen daar nooit over denken.

* * *

Ds B. treedt allereerst op als de profeet der wakenden. En als de profeet des Wakens. Hij klaagt over opponenten, die wel eens slapende, of ook soms erg druk „doende", konden bevonden worden, als de Koning in het middernachtelijk uur komt. Dat lijkt veel op hoogmoed in den vorm van medelijden. Ds B. hoort, „in den geest" dan altijd, sommigen tegen zijn chiliastische bazuinstooten zich aldus verweren: „Laat mij toch asjeblieft liggen, maak mij toch niet verder (!) wakker". En daaruit wordt dan, natuurlijk weer vragenderwijs (want we zijn toch zoo broederlijk met elkaar) weer verklaard, hoe het zoo komt, dat „de kerk" (!) zoo afwerend staat tegenover ds B.'s boodschappen.

Nu moet het maar eens ronduit gezegd worden, dat wij van deze zelfgegeven bepaling van de plaats, die ds B. als chiliast onder de broederen inneemt, geen woord juist achten. Wij meenen integendeel, dat de mogelijkheid, om in de zuivere verhouding, en met zuivere daad van gehoorzaamheid zich paraat te houden voor Christus' toekomst, en om te doen, wat ten aanzien van die toekomst ons op de hand gezet is, wordt tegenwerkt door het chiliasme. Het chiliasme accentueert één bepaald punt van Christus' werk-lijn; het geloof, en de gehoorzaamheid, heeft heel de lijn noodig, om ze te zien, en om met het oog daarop te „werken". Het chiliasme richt het oog op het détail, maar détailleeren is altijd funest voor de gezonde ontwikkeling van het christelijk leven. Het chiliasme verlegt het accent vàn het onzichtbare náár het zichtbare, vàn het heden náár de toekomst, vàn de doorgaande geschiedenis der Godsopenbaring náár een — hypothetisch — kroonpunt van die geschiedenis, vàn Christus' levende aanwezigheid door Geest en Woord in het heden, tót zijn zinnelijk-opgevatte wederkomsten, later, later.

De strijd óver het chiliasme is voorts gelijk iedere kerkelijk-dogmatische strijd: een debat; maar debatteeren is iets anders dan wat ds B. noemen zal: Christus' wederkomst „beleven". Dit laatste is iets eigens (ik laat nu de terminologie onbesproken), dat, zóówel bij zijn opvatting, als bij de Gereformeerde opvatting der belijdenis, zijn eigen plaats behoudt tegenover alle verstandelijk-gewonnen strukturen van de toekomst van Christus.

Als ds B. nu meent, dat zijn opponenten, al is het maar voor een deel, zijn boodschap weigeren, omdat ze hen „wakker schudt", — dan is dat een uiting van pedanterie, die met zijn verdére verzuchtingen omtrent broederlijkheid in vierkanten strijd leeft. Wij voor ons meenen, dat slechts de volle, geen enkel punt éénzijdig accentueerende, verkondiging van den vollen raad Gods de menschen gezond-wakker houdt; en als dan verder daarna op gronden van bijbel-exegese (en méér!) ds B.'s struktuur wordt afgewezen, dan is dat niet die wil-tot-slaap, waarvan ds B. hooghartig, en — om zijn taal te spreken — „keffend", zijn medechristenen beschuldigen durft, maar alleen eerbied voor de Schrift. Wie zulke asylen noodig heeft, om zich overeind te houden, teekent zich.

* * *

Hierbij komt dan — en ds B. moet niet vergeten, dat we hiermee de mogelijkheid van zachtmoedige beoordeeling voor ons behouden — dat ds B. op theologisch gebied niet op de hoogte is. Dat hij daarom dingen overhoop haalt, zonder kennis van zaken. En dus ongelukken begaat.

Hij wil dat wel niet weten, maar het is toch zoo. Zelfs nu nog toont hij het.

Onze lezers weten reeds, wat de aanleiding is van dit artikel. In een exegese van een bepaalden tekst heeft prof. Aalders, geheel naar den gereformeerden regel, dat men exegetiseeren en desnoodig den tekst (als die onzeker is) vaststellen moet naar de analogia fidei (we kunnen ook zeggen: naar den „doorgaanden zin der Schrift") de opmerking geplaatst, dat bij dien bepaalden tekst de klinkers van het hebreeuwsche woord, zoo als dat thans in een bepaalde uitgave van het Oude Testament staat, z.i. anders moesten geschreven worden, dan door joodsche lezers van den tekst onder dien tekst geplaatst waren.

Dit vond ds B. zóó erg, dat het hem bitter maakte.

Let wel, ds B. betoogde niet op zakelijke gronden, dat in dit bepaalde geval de (toevallige) klinkerplaatsing juist, en dus prof. Aalders' voorslag onjuist was. Had hij daartoe zich gezet, dan hadden we hem rustig laten praten, we zouden er geen aandacht aan geschonken hebben. Maar neen: hij schreef zeer duidelijk, dat prof. Aalders hier te kort schoot in eerbied voor het Woord des Heeren. Dáárom die klacht over ds B.'s gevoel van „bitterheid". Ds B. had voor het bedrijf van prof. A. geen woorden; als hij ze gebruikte, dan zou hij „bitter worden". Het was een ras-echte aanklacht van onzuivere verhouding tegenover de Schrift. Een aanklacht, die dezen keer nog weer eens aangedikt wordt door wat de Wekker — al ettelijke keeren weerlegd — schrijft over de door prof. Aalders tegenover Genesis I (de „dagen") bedreven zonde, in dit debat te betrekken. Zelfs Assen komt erbij, och arme!

Over dat klagen heb ik het, had ik het. Ds B. „belooft" nu, dat hij over dat éène geval van dien eenen tekst eens zal gaan praten. Hij ga zijn gang, mij interesseert het niet. Vooral hierom niet, wijl het hierover niet loopt. Het gaat niet om „die bewuste vocaal"; dat is een zuivere academische kwestie, waarin wij voor ons prof. Aalders als vakman graag hooren, en ds B., hij vergeve het ons, als niet-deskundig nauwelijks aanhooren willen. Neen, het gaat over de vraag, of het „wijzigen" van klinkers in den overgeleverden tekst zonde tegen de Schrift is. DAT heeft ds B. aan zijn goede, eenvoudige lezers gesuggereerd, en DAT, dàt alleen, was het wat ons bezig hield, en ons ertoe bracht, hem ronduit de waarheid te zeggen. We hebben genoeg van dat veroordeelen, dat ons volk verscheuren.

K. S.

Dan en de 144.000 verzegelden in Openbaringen 7.

Een onzer lezers zond de vraag bij me in, „wat de reden mag zijn, dat de stam Dan niet voorkomt onder de verzegelden in het zevende hoofdstuk der Openbaringen van Johannes, en of er verband is tusschen dit niet genoemd worden en den zegen van Jacob over dezen stam".

'tIs met deze vraag alweer als met zooveel andere: om een eigenlijk gezegd „géestelijk advies" gaat het daarbij niet. Maar ik kan nu eenmaal niet àl te kritisch zijn, en zal haar daarom maar niet op zij leggen.

Om te beginnen, hangt de belangrijkheid van deze vraag voornamelijk af van de opvatting, die men heeft van de 144.000 verzegelden in het visioen van Openb. 7.

Wie, naar chiliastischen trant, bij de „geslachten der kinderen Israëls", waartoe de verzegelden behooren, denkt aan Israël-naar-het-vleesch, moet aan het niet-voorkomen van Dan onder de opgenoemde stammen wel veel gewicht hechten, en zal niet licht rusten vóór hij er een verklaring voor vond. Want op zijn standpunt raakt het hierbij geen kleinigheid: hebben we hier met niets minder te doen dan met een uitsluiting van heel een stam Israëls van de zaligheid.

Maar voor wie de chiliastische opvatting der profetie, als in strijd met de Schrift, afwijst, en in de 144.000 verzegelden de vertegenwoordigers ziet van het ware Israël, van de heilige algemeene christelijke kerk, die hier, als zoo dikwijls in de Schrift, ter aanduiding van de eenheid van Oude en Nieuwe bedeeling, met den naam van haar type Israël wordt genoemd, verliest de zaak heel wat van haar gewicht. Evenals allerlei andere vragen met betrekking tot de lijst der stammen, die Openb. 7 ons voorlegt, zooals: waarom de orde hier zoo geheel anders is dan overal elders — niet genealogisch en niet naar rang — waarom wèl Manasse en niet Efraïm, en toch ook wèl weer Jozef wordt genoemd; en hoe het komt dat uit elken stam precies een gelijk aantal verzegelden opgegeven wordt.

De chiliasten, die in namen, noch getallen, symboliek willen zien, maar beide letterlijk opvatten, mogen zien, hoe ze met deze onregelmatigheden klaar komen — òns zijn ze een bewijs te meer, dat de profetie zelve met haar letterlijke opvatting den spot drijft, en dat ze ook hier symbolisch-typisch verstaan wil worden.

Toch wil dit allerminst zeggen, dat ze willekeurig tewerk gaat.

Natuurlijk is er een reden voor, dat aan den stam Dan de eere wordt onthouden van mee te tellen onder de stammen, die hier als vertegenwoordigers van de ééne heilige, algemeene Christelijke Kerk genoemd worden.

En dan zegt de geschiedenis van den stam Dan ons hier, m.i., genoeg; méér dan het woord van den stervenden Jacob, dat er slechts een vage voorzegging van was.

Dan was nooit een stam van beteekenis; had nooit een plaats der eere in Israël; was eer een donkere vlek op Israëls leven: liet de Amorieten in zijn erfdeel ongemoeid; moest door Manasse en Efraïm gehandhaafd worden in zijn gebied (Richt. 1:35); ging, in plaats van eigen erfdeel te zuiveren, uit op landroof, buiten de van God gestelde grenzen, (Richt. 18), en was de eerste stam die zich overgaf aan afgoderij. In het lied van Deborah wordt hij dan ook als lafhartig en trouweloos gebrandmerkt, in 1 Kron. 7 niet meer met eigen naam genoemd, maar met dien van „Husim".

Het zal om al deze redenen zijn, dat Dan de eer werd ontzegd van in de stammenlijst van Openb. 7 te worden opgenomen.

Met uitsluiting van het Koninkrijk Gods heeft dit evenwel niets uit te staan.

V. F.

„Noord-Hollanders in de streek en in de stad", door H. J. Heynes. [1])

Misschien gaat het den lezer van het opschrift boven dit artikel, zooals het mij ging toen ik het pakje opende, waarin het genoemde boek mij werd toegezonden: met zekere verrassing constateerde ik: „een nieuw boek van Heynes!"

Wie gelezen heeft, dat beteekent: wie genoten heeft van „Bij ons in Noord-Holland", „Noord-Hollandsche menschen en dingen", „Kinderen Noord-Hollands" en „In de Noord-Hollandsche wei", de vier tot nu toe verschenen boeken van Ds Heynes, die zegt met zekere verrassing bij het lezen van den titel „Noord-Hollanders in de streek en in de stad": „een nieuw boek van Heynes!" Die verrassing komt dan voort uit de herinnering aan de vorige boeken, maar ook uit de ontdekking dat een sinds lang bestaande wensch in vervulling is gegaan. Want we wachten al een paar jaar op „een nieuw boek van Heynes"....

Oordeelend naar eigen ervaring, toen ik het nieuwe boek opsloeg, verwacht ik eenige teleurstelling als ik meedeel wat het is: de gebundelde uitgave van een achttal voor een deel reeds eerder gedrukte stukken. Vier van de schetsen, n.l. De Koe Hepeltje, De Moord op Buurman Prins, Op een heeten Zondag en Op en aan den dijk heb ik elders gelezen. „Een nieuw boek van Heynes" is dus dit boek met zijn veelbelovenden titel niet. Wie dat verwachtte en hoopte in dit artikel aangekondigd te zien, zal dan ook lichtelijk teleurgesteld zijn.

Maar, en ook hier richt ik mij naar eigen ervaring, men zal heel gauw over die teleurstelling heen zijn. Want vooreerst zal men bedenken, dat deze schetsen voor velen wèl nieuw zijn en, als men reeds een gedeelte van den inhoud kent, zal men het toch op prijs stellen die verspreide stukken thans in een bundel bijeen te hebben. En als men dan weer lezen gaat, ook die bekende verhalen, krijgt het genoegen van een hernieuwde ontmoeting met den Schrijver Heynes heel spoedig weer de overhand. Dit laatste is de eigenlijke remedie tegen de opgewelde teleurstelling.

Men krijgt tenslotte toch wat men hoopte: een karakteristiek Heynes-boek, heelemaal weer in stijl! En nu men weer verschillende verhalen na elkaar leest, en, meer dan bij de lectuur van de enkele schets het geval kan zijn, in de sfeer van het Heynes-boek komt, nu krijgt men toch wel de sensatie van „een nieuw Heynes-boek". Want de herhaalde lezing blijkt geenszins te vervelen.

'tIs niet zoo eenvoudig Heynes' schrijvers-eigenschappen tot een totaal-beeld samen te vatten. De geestige, puntige Schrijver is geen man om model te zitten. Telkens heeft hij een andere houding en

[1]) N.V. Boekhandel W. ten Have, Amsterdam.